

Drömfabriken

en invånararena på barn och ungas villkor

"Barn och unga är kompetenta samhällsmedborgare och vi vill ge dem jämlika förutsättningar att bygga sin egen och varandras framtid och bidra till samhället utifrån sina unika förmågor. Det gör vi genom att skapa en Drömfabrik där vi alla tillsammans agerar för barnets bästa.

Drömfabriken ska jämna ut ungas förutsättningar att lyckas i livet. Alla aktörer runt de unga behöver jobba tillsammans – med fokus på de ungas situation och drömmar. Platsen är till för alla invånare men på barn och ungas villkor."

Utdrag ur Drömfabrikens VBU (verksamhetens beslutsunderlag)

En ”reflekterande rapport”

Under hösten 2023 har Samhällskontraktet stöttat Skultuna kommunal del att påbörja ett undersökande kring frågan: Hur skulle Drömfabriken kunna bli en invånararena på barn och ungas villkor?

Tillsammans med Maria Reisten Lindkvist och processutvecklingsgruppen för Drömfabriken har Samhällskontraktets processtöd, i ledning av Hanna Turesson Bernehed, med stöd från Joseph Harrington, Elin Engström och Linnéa Rönnquist, genomfört en serie samtal. Samtalen har utgått från ett dialogförhållningssätt (se s.4-5) och en kontinuerlig reflekterande analys har pågått parallellt.

Det är lätt att lockas att försöka ta reda på vad barn och ungas villkor är, så att vi vuxna kan börja agera efter dessa villkor. Frågan har dock visat sig vara långt mer komplex än så. Att stärka barn och ungas agens kräver att vi synar dynamiken mellan barn/unga och vuxna samt allas våra förutsättningar att göra annorlunda. Agens handlar nämligen just om att ha kapacitet att göra annorlunda.

Att syna dynamiker och förutsättningar kräver att man med jämna mellanrum ställer sig lite vid sidan av, för att få syn på sig själv och sin egen påverkan på det system man agerar inom. Designforskaren Josina Vink (2019) menar att vi först måste synliggöra de mentala modeller vi själva agerar utifrån, för att kunna förstå vårt eget beteende och de normer och regler vi återskapar och förstärker. Det är först när vi kan se oss själva som både formade och formande av system som vi kan agera medvetet för förändring, se bild.

Under denna process har vi därför reflekterat över normer, regler och relationer. Som samtalsledare är det viktigt att vara lyhörd för hur man positionerar sig och hur man blir positionerad, såväl i samtal i ett rum på Fritidsgården som i utvecklingsprocessens struktur. Samtalsledaren är här snarare att ses som en lärtjänare, som testar sätt att föra en jämlik generativ dialog och utforskar vad som sägs både på och mellan raderna - än som en expert på dialog eller barn och ungas perspektiv.

Detta är en reflekterande rapport, sammanställd av Hanna Turesson Bernehed i februari 2024. Här finns beskrivning av processen och återgivelse från samtal men även reflektioner och frågeställningar som kommit upp. Reflektionerna adresserar både det som sagts i samtal men även funderingar som dykt upp som följd, och i vissa fall även dynamiken i rummet och de roller och positioner som antagits och givits. Här finns även teoretiska inslag och ett antal framväxande insikter/teman/dilemman. Snarare än att vara en instruktion eller ett beslutsunderlag är detta dokument att betrakta som inspiration för ett fortsatt pågående lärande.

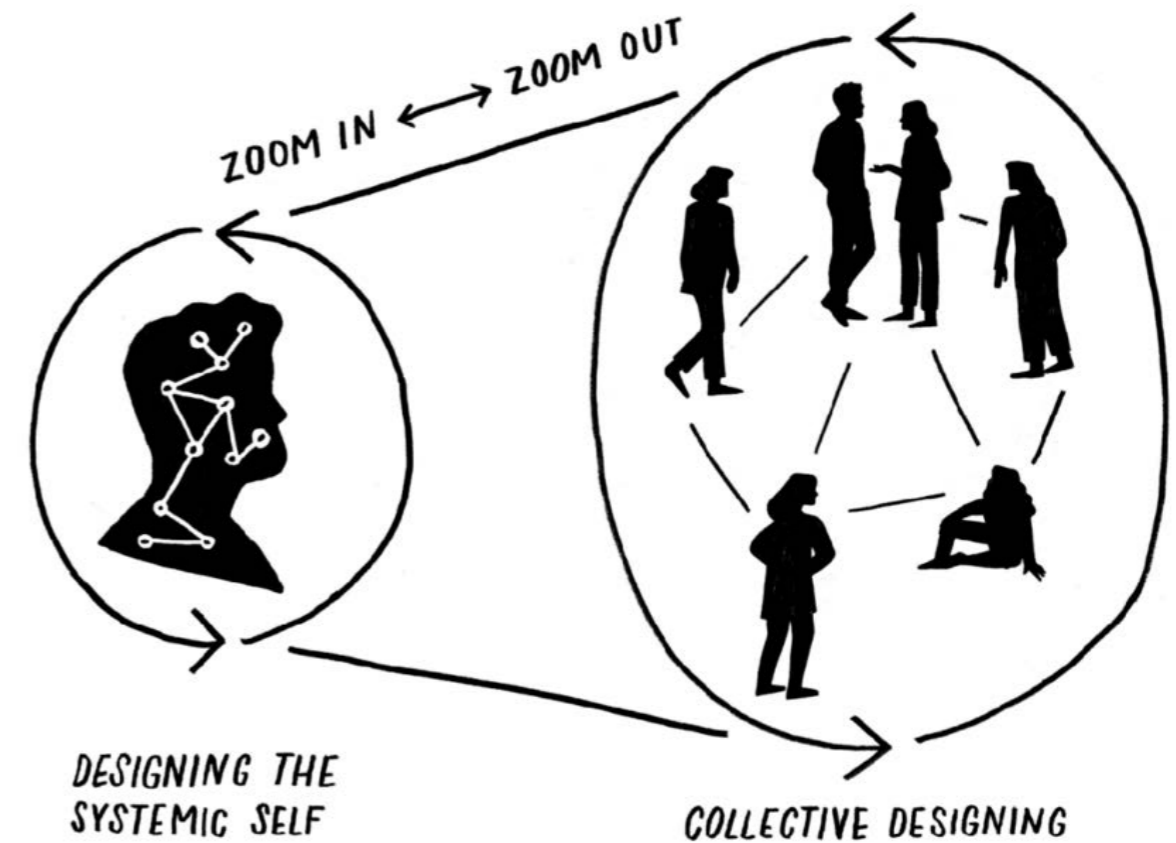
Ordlista till läsaren

Dynamik - hur människors samspel påverkar varandra

Agens - möjlighet att agera, kapacitet att göra annorlunda

System - ett antal enheter som samverkar till en funktionell helhet

Social aktör - person eller grupp med inflytande över sin egen situation

(Vink, 2019)

Dialog som förhållningssätt

Ett dialogförhållningssätt syftar till att utforska och "lyfta fram idéer, uppfattningar och förståelser som samtalsparterna inte redan har" (Isaacs, 1999).

Detta förhållningssätt skiljer sig från andra mer vanligt förekommande sätt att försöka förstå andras perspektiv. Dessa sätt handlar ofta om att försöka försvara den position man redan har, testa och bevisa egna antaganden eller hypoteser om den andres position, eller i bästa fall försöka utvinna mening och fånga och kodifiera den på ett sätt som är vettigt för en själv och ens egna syften.

Ett dialogförhållningssätt bygger på en grundläggande inställning att det är omöjligt att helt förstå andras perspektiv. Så snarare än att försöka försvara, testa eller utvinna mening, försöker vi istället skapa mening. William Isaacs arbete om dialog hjälper oss att navigera vad som krävs för att vara i denna form av generativ dialog med andra. Isaacs identifierar fyra nyckelmetoder som krävs för generativ dialog:

Att lyssna

Isaacs menar att praktiken att lyssna kräver att vi inser att vi tar med oss åsikter och positioneringar in i samtal med andra. Mycket av vårt "lyssnande" går ut på att försöka leta efter bevis som bekräftar dessa. Isaacs hävdar att det här inte alls är att lyssna. Istället måste vi vara uppmärksamma på vad vi hör som "stör" vår egen synvinkel och "följa denna störning" för att synliggöra vad som kan avfärda den - eller hjälpa oss att identifiera vilka åsikter och positioneringar vi tagit med oss in i samtalet från början.

Att respektera

Att kunna respektera den andras perspektiv i sin helhet, snarare än enbart i förhållande till ens eget, är nyckeln. Isaacs menar att detta kräver att vi ser den andre som en lärare - någon med visdom som vi verkligen värdesätter bortom vår egen.

Att skjuta upp

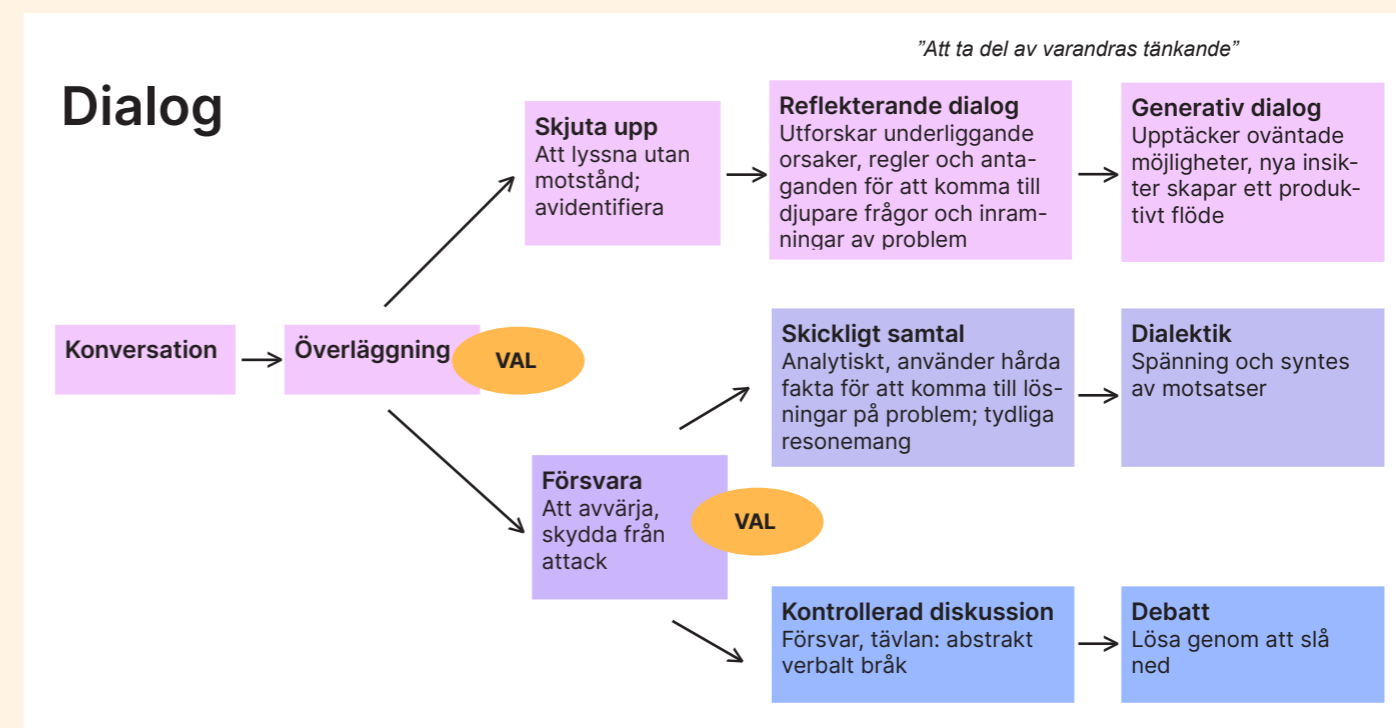
Nyckeln till detta är att inse hur våra egna perspektiv kan göra oss blinda för andra möjligheter. Att avbryta, eller skjuta upp, bedömningen av andra fordrar en process för att aktivt avidentifiera sig ur sitt eget perspektiv. Det kräver att vi undersöker och erkänner våra egna perspektiv, inte för att döma dem, utan för att kunna känna igen det inflytande de kan ha på dialogen och vårt engagemang i den. I dialogen behöver vi tillsammans försöka utforska de djupare mönstren och bakomliggande orsakerna till meningsskiljaktigheter och problem.

Att låta sin röst utvecklas

För att vara i dialog måste vi ha en röst. Uppgiften är inte att utvinna mening från den andre, att enbart ifrågasätta, eller att hävda en position för att höra den andre reflektera över den. Istället försöker vi ta del av andras tänkande, som Isaacs beskriver; att låta vår röst både "vecklas ut och omslutas". Detta innebär att vara i kollektivt flöde möjliggör förvirring och missförstånd - som faktiskt kan stötta en kreativ process. Att hitta frågor som öppnar utrymmen för nya insikter att dyka upp kan ge utrymme för mening att växa.

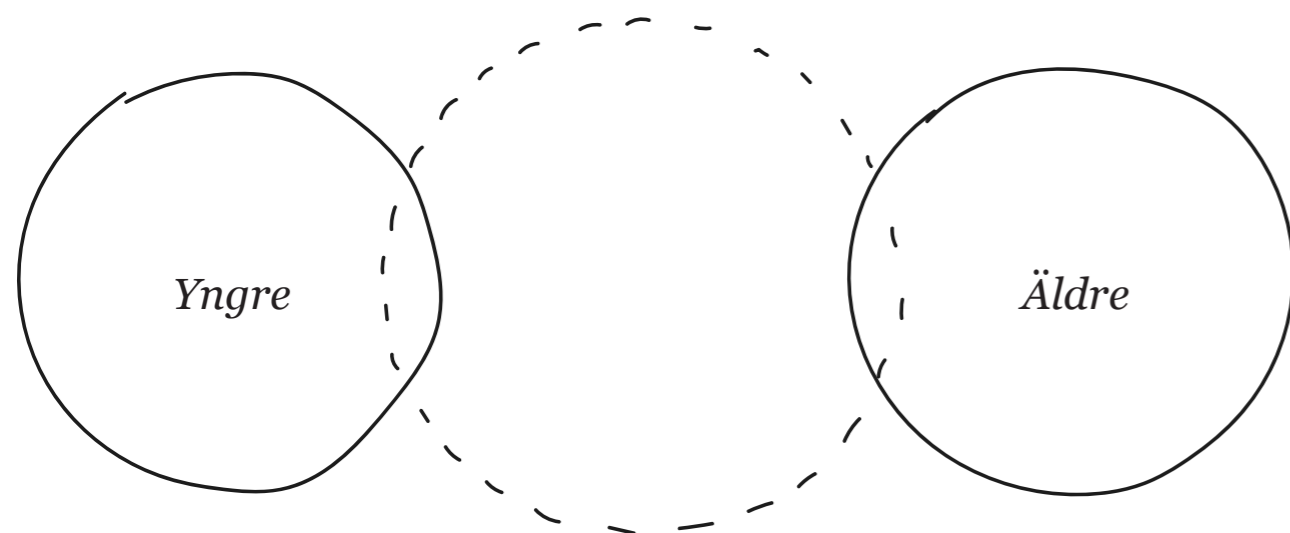
Nyckeln till ett dialogförhållningssätt är att erkänna att syftet med undersökandet inte bara är att fördjupa vårt perspektiv på andra, utan att vi även måste fördjupa oss själva. Genom att göra det kan vi bättre identifiera de sätt på vilka våra perspektiv kan begränsa möjligheter, eller till och med upprätthålla och återskapa skadliga dynamiker inom de system vi egentligen vill bidra till att transformera.

Originaltext av Joseph Harrington, översatt från engelska

En lärande process

Med teknisk utveckling och globalisering, i en exponentiellt accelererande förändringstakt, står olika generationer (digitalt födda och digitala invandrare) idag längre ifrån varandra i världsbild och vanor än någonsin. Mot den bakgrunden blir det oerhört viktigt för mig som vuxen att vara uppmärksam på det jag inte vet att jag inte vet. I samtalen har jag försökt skapa ett utrymme där vi kan mötas - en "mellanvärld".

Följande grupper har träffats i samtal vid två tillfällen vardera:

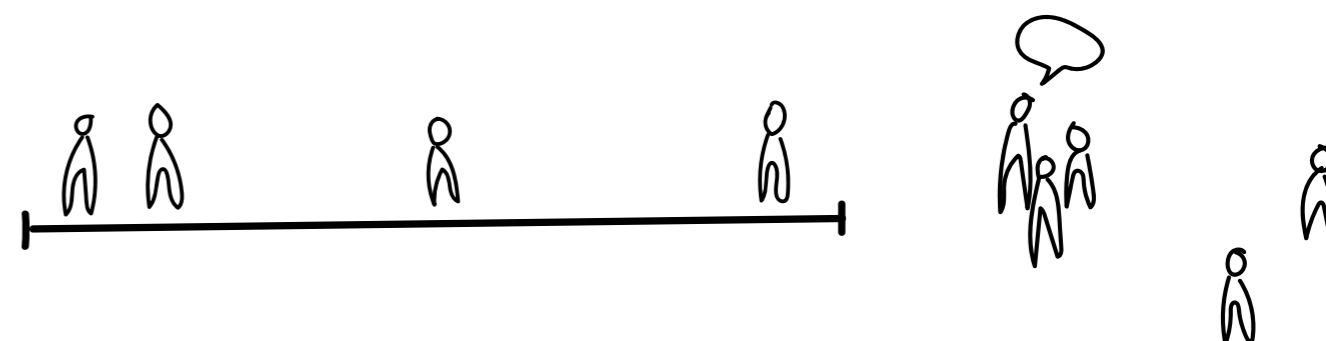
- Personal på klubben/fritidsgården och biblioteket (6 personer)
- Besökare på Klubben (6 personer)
- Besökare på Gården (4 personer)
- Elever i årskurs 4-6 på Persboskolan (6 personer)
- Elever i årskurs 7-9 på Persboskolan (6 personer)
- Personal på Persboskolan (4 personer)
- Unga vuxna boendes i Skultuna (3 personer)

Som utgångspunkt för de första samtalen användes ett antal teman hämtade från den lokala uppföljningen av MUCF's ungdomsenkät i Skultuna och den "random forest-analys" som gjorts på enkätsvaren kopplat till framtidstro. Dessa teman formulerades till fyra begrepp: Må bra, Lita på, Kompis och Rättvisa. Efter de allra första samtalen har både innehåll och struktur förändrats baserat på vad som verkat relevant. Processen i sig har på så vis varit generativ - lärande, reflekterande och i ständig förändring. Eftersom varje grupp har träffats två gånger (med undantag för gruppen med unga vuxna på grund av logistiska utmaningar) har det även funnits möjlighet att återkoppla till föregående samtal och reflektera kring tolkningar som gjorts.

I samtalen har material använts på olika sätt. Naturmaterial och bilder har fungerat som inspiration till associationer. Metaforer kan vara kraftfulla för att sätta ord på tankar och känslor som annars kan vara svåra att definiera. Ritningar över Drömfabriken har stöttat deltagarna att mentalt placera sig i kontexten. Med hjälp av enkla kort med nämnda begrepp har grupperna kunnat hålla fokus på temat och snabbt kunnat komma till praktiska exempel. Korten har även använts för mindre samtal i par, för att säkerställa att alla får komma till tals på ett tryggt sätt när det varit lite större grupper.

Fysiska övningar har använts, både för att skapa ett gott samtalsklimat men också för att stötta fördjupade resonemang med hjälp av fyra-hörn-övningar och skalor mellan "håller helt med" och "håller inte alls med". Genom att få chans att tänka först, placera sig i rummet och sedan berätta varför man står där man står, ges möjlighet till en annan typ av deltagande i samtalet. Med ett garnnystan som kastas från den som ber om hjälp eller stöd med något vardagligt, till den som erbjuder sig att hjälpa till, synliggörs det nätverk vi utgör tillsammans, samtidigt som vi får möjlighet att öva på att be om hjälp.

Efter varje samtal har innehållet analyserats för att ta fram teman för nästkommande samtal. Utöver det har samtalsledaren/-na reflekterat enskilt och tillsammans över samtalets dynamik, de roller och positioner som antagits i samtalet och hur väl de lyckats med att faktiskt lyssna - enligt ett dialogförhållningssätt. Detta har stöttat samtalsledarna i att aktivt försöka få syn på sig själva och sin påverkan på dynamiken i samtalen.

17 okt. Personal från Klubben, Gården och Bibblan

I första samtalet med personal på klubb och gård kom det upp att det finns vuxna som behandlar barn och unga orättvist. Det lyftes exempel kring lärare som behandlar pojkar eller mörkhyade barn på ett visst sätt. Att försöka påtala det upplevs lättare när man har ett konkret exempel att hänvisa till. Det upplevs svårare när det är strukturellt; ett återkommande beteende bland flera. Vi pratade om hur mycket lättare det är att tillrättavisa unga människors beteende jämfört med jämnåriga eller äldre. Och om hur vana barn och unga är att ta emot en tillrättavisning. Hur länge någon har varit på en arbetsplats spelar också roll. En annan sak som kom upp var att det är viktigt att inte bli för mycket kompis med en ungdom, då riskerar man att tappa sin rättvisekompass.

18 okt. Barn och unga på Klubben och Gården

I första samtalet med barn på klubben berättade barnen att de känner sig mer förstådda av yngre och äldre vuxna än av medelålders. Yngre vuxna förstår dem bättre medan äldre har mer tid att lyssna. De pratar om klubben och bibblan som trygga platser även under skoltid.

I första samtalet med ungdomar på gården lyftes en bristande tillit mellan äldre och yngre. Ungdomarna var överens om att på gården behandlar alla varandra med respekt och utan fördomar, man blir mött och accepterad som den man är. De visade dock en stark oro över om äldre vuxna skulle kunna komma till fritidsgården, de upplevde att äldre ser på dem med mycket fördomar. En utbredd rasism i samhället lyftes, att om man som mörkhyad ung kille tar i hand med en vän så tror de äldre direkt att man langar knark och ringer polisen. Medias roll lyfts som en pådrivare av de äldres rädsla och således fientlighet. Det berättas om en tidigare lärare (som inte är kvar längre) som tafsade på elever – någonting som lett till en stark misstro gentemot vuxna.

8 nov. Elever på Persboskolan

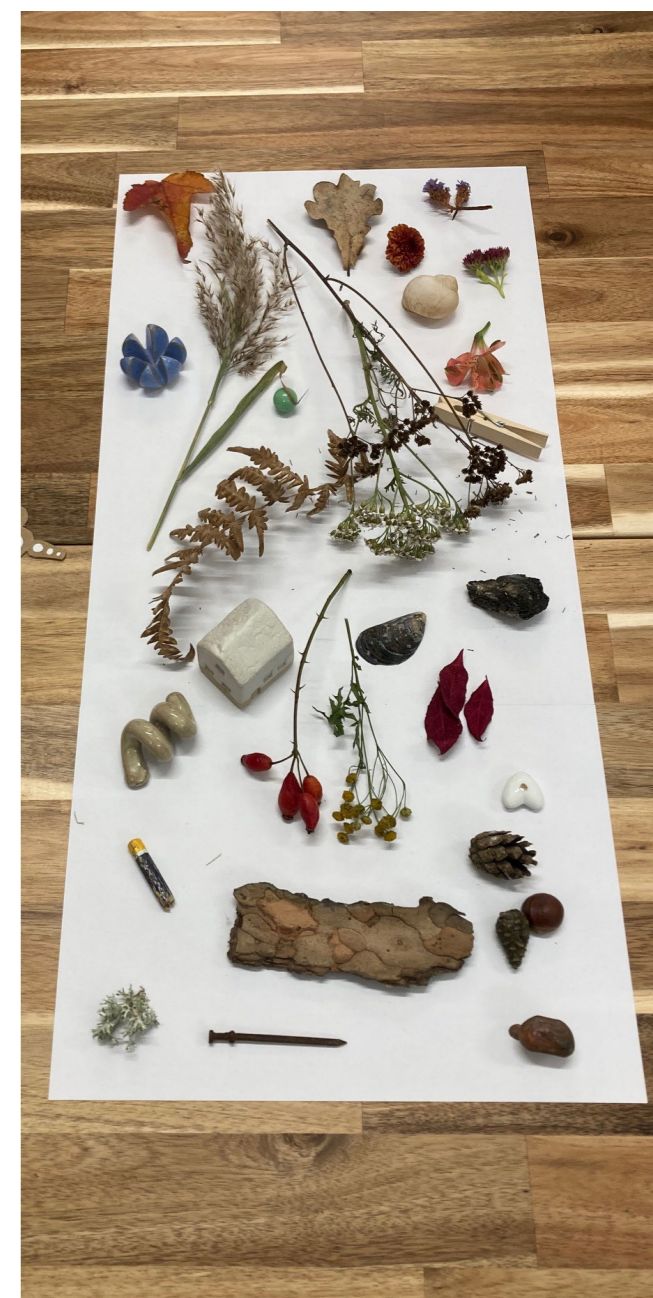
I första samtalet med mellanstadieelever pratar vi mycket om rättvisa och hur viktigt det är att förstå varför man t.ex. inte får göra någonting som någon annan får. När man förstår grunden till ett beslut känns det inte orättvist längre. Betyg kommer upp som en annan sak där man har svårt att förstå vad olika betyg grundar sig på och svårt att lyfta frågor kring detta. Eleverna tar också upp att barn visar mer känslor än vuxna, vilket kan vara både positivt och negativt. Vi pratar om att alla barn är olika och mår bra av olika saker. Klubben och biblioteket upplevs som trygga och lugna platser samtidigt som det finns mer frihet där än i skolan. De vuxna där är välkomnande och intresserar sig för en. Lärare som tar av sin egen tid efter skolan, "när de egentligen har slutat jobbet", visar att de bryr sig om ens framtid på riktigt. Lärare som är med på olika aktiviteter på rasterna och lär känna en som person är bra lärare som bryr sig om en.

"Det är svårare att påtala att en kollega särbehandlar om det är strukturellt"

- Hur övar man på att hålla fast vid ett beteende man tror på?
- Hur förhåller man sig neutral gentemot andra vuxna?
- Vad innebär egentligen begreppet "kompis"?
- Är det skillnad på rollerna chef och lärare - eller är de översättningsbara?

"Jag brukar hälsa på alla äldre jag passerar - och efter några gånger hälsar de tillbaka"

- Hur kan vi låta barn och unga behålla sina trygga rum och samtidigt ge dem möjlighet, att på sina villkor bygga relationer med fler vuxna?
- Hur kan vi stärka vuxna i skolan att vara mer synliga och tillgängliga för eleverna?
- Hur blinda, eller närsynta, är vi egentligen för vardagsrasism? Vågar vi lyfta på den stenen?

"Man måste ge tillit för att få tillit"

I första samtalet med högstadiel elever cirkulerade vi kring begreppen tillit, rättvisa, ansvar och regler. Eleverna lyfter att när de upplevt sig ha haft makt har det ofta varit i förhållande till djur. Då gäller det att vara tydlig för att vinna djurets tillit, men aldrig att ställa sig över. Vi drar paralleller till vuxnas sätt att ha makt över och leda barn och unga. "Skicka lärarna till stallet bara – då blir det bra." Vi pratar om att ta eget initiativ till förändring och att få utrymme att realisera sina idéer, om att det skapar mer stolthet än att bli tilldelad en uppgift. Vi pratar också mycket om att vara öppen och visa sina känslor som vuxen, personalen på fritidsgården och en uppskattad lärare som är tydliga med att visa "fan vad kul att du är här!". Men även om att ta ansvar för sina känslor. En lärare som kan vara tydlig med att hen har en dålig dag men att det inte har med eleverna att göra jämförs med en lärare som skyller sina elever för att hen mår dåligt.

20-21 nov. Uppföljningssamtal med samma grupper elever på Persboskolan och besökare på Klubben och Gården

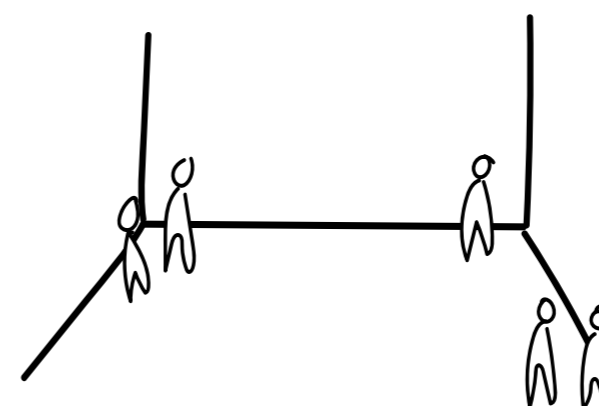
I samtal 2 med respektive grupper inleder vi med några fysiska övningar för att höja energin. Vi summerar det som kommit upp i de första samtalen för att stämma av med grupperna om de håller med eller inte och för att vidareutveckla. Vi undersöker även ett antal påståenden om "en bra vuxen" som kommit upp både i samtalen och i metarefleksion och fördjupar oss i att konkretisera/exemplifiera dessa. Med mellanstadieeleverna fördjupar vi oss i begreppet delaktighet och kommer fram till att det allra viktigaste för att känna sig delaktig är att vuxna förklarar så att man förstår.

Med högstadiel eleverna lyfts några fördjupade tankar och kommentarer kring summeringen av tidigare samtal. De håller med om att det är lättare att prata med yngre eller äldre vuxna än med medelålders. De upplever medelålders vuxna som att de oftare har svårt att erkänna sina fel, de har mer översittarstil, tar över och tycker sig veta bäst. Apropå att det i tidigare samtal uppkommit att det är lättare att tillrättvisa yngre, och att barn är mer vana vid att bli tillsagda, pratar de om hur ofta det händer att en lärare säger till någon framför gruppen och hur det känns som att bli dumförklarad inför publik. Vi pratar om kollektiv bestraffning och om hur motivationen dödas när man blir tjatad på kring att göra någonting man redan var på väg att göra.

Vi kommer in på ordet respekt och de säger att det finns lärare som tjar om att man ska visa respekt, men man kan inte kräva respekt – det får man. Genom att visa att man lyssnar, ha ett bra band till en och kunna se och acceptera när man inte mår så bra. Positiv motivation och pepp, att få chansen att ta eget ansvar i den mån man är redo funkar mycket bättre än hot om vad som händer om man inte kommer in på gymnasiet.

I samtal 2 med ungdomarna på Gården bekräftas våra tolkningar från det tidigare samtalet. De håller med om mycket som kommit upp i samtalen sedan sist men inte så mycket nytt dyker upp. Vi hamnar i samtal om sexuella läggningar och acceptans, och sen om samhälle och livsåskådning, om vegetarianism.

På Klubben är bara tre av de sex som var med i första samtalet där. Vi återkoppelar till tidigare samtal för att stämma av. Intresset för fortsatt samtal verkar lågt så vi avslutar ganska fort.

- Hur bygger vi en miljö där det känns ok för vuxna i ansvarsposition att erkänna sina fel?
- Vad krävs av arbetsmiljön som lärare för att man ska kunna vara transparent och samtidigt ta ansvar för sina känslor?
- Riskerar lärarnas omsorg om eleverna att bli kontra-produktiv när stressen för att de ska få fullständiga betyg lyser igenom och förvandlas till hot?

"Det är väldigt skamfyllt när någon skäller ut en inför publik"

"Vuxna vet bättre, de vet ju t.ex. att det kommer gå dåligt för mig om jag gör det här eller inte klarar det här"

En bra vuxen...

förklarar så att jag förstår
tycker att det jag har att säga är intressant
ser mig och förstår vem jag är
är synlig och närvarande
behandlar mig med respekt utan förutfattade meningar
kan stå upp emot andra vuxna om de inte behandlar mig väl
låter mig ta eget ansvar i den mån jag vill
tar ansvar för sina egna känslor
kan erkänna sina fel

1 dec. Personal på Persboskolan

Vi pratade om förutsägbarhet i det lilla när samhället är i snabb förändring och vikten av att vara tydlig. En av deltagarna har erfarenhet av metoden spegling, där man i slutet av varje arbetspass inom SIS och HVB-verksamheter går igenom arbetspasset och hur samarbetet fungerat mellan kollegorna. Till en början har man hjälp av en steg-1-terapeut men snart bygger man upp en färdighet att på ett tryggt och ärligt sätt föra en konstruktiv dialog om vad man önskar för att nå ett bättre samarbete. Vi pratar om hur enskilt man arbetar som lärare och att detta innebär en utmaning för arbetssättet men också om hur värdefullt det skulle kunna vara i skolans värld.

12 dec. Personal på Persboskolan (delvis ny grupp)

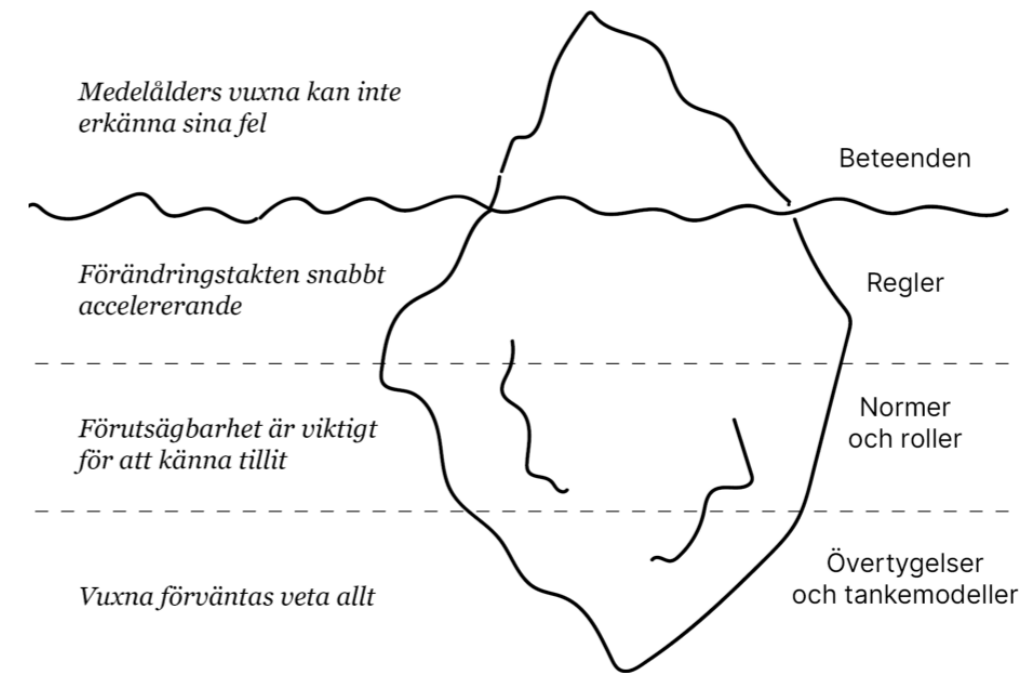
Svårigheter att be om hjälp kommer upp som tema och vi pratar om att det mest effektiva sättet att bli lycklig är att hjälpa andra. Att be någon om stöd skulle därför kunna ses som att erbjuda någon en möjlighet att må bra. Med detta nya perspektiv gör vi en övning där vi ber varandra om stöttning.

12 dec. Unga vuxna (18-25) i Skultuna

I det här samtalet utgick vi från en fiktiv värld där vi är med och bygger upp ett nytt samhälle. Med utgångspunkt i vad man mår bra av, vad man är bra på och vad man tror kan behövas hittar man sin roll. Vi pratade sedan om hur Drömfabriken kan bli en plats där alla känner mening utifrån den modellen. En sak som kom upp var vikten av goda förebilder och unga som leder unga. Samtalsdeltagarna kände väl igen bilden av att de yngre känner sig mer förstådda av dem än av äldre vuxna. Vi pratade om anledningar till detta och att det kan handla om att man har mer liknande bild av relationer och kommunicerar på samma sätt. Här finns mycket för äldre vuxna att lära.

19 dec. Personal Klubben, Gården, Bibblan (delvis ny grupp)

Samtalet handlar mycket om hur man bäst stöttar varandra mellan olika verksamheter. Utifrån en önskan kring att skolan skulle kunna möta upp bättre kring barnens sociala behov pratar vi om fritidsgårdens och klubbens möjligheter att möta upp kring det pedagogiska. Kan man genom bättre kommunikation nå längre än att erbjuda generell läxläsning och kanske på andrasätt jobba med samma teman som eleverna jobbar med i skolan? Kan man på så vis väcka elevernas intresse och stärka dem? Vi pratar om nyfikenhet och att vara i lärande, att man vill lära sig saker som människa. Vi pratar om "drömveckorna" som arrangerades för ca två år sedan på skolans initiativ men hur fritidsgård och klubb hamnade i otakt med skolan. Kommunikation är den viktigaste grundbulten för att lyckas framåt. Som vuxna behöver vi släppa fördomar mot varandra inom olika professioner och börja i det lilla. En av deltagarna i samtalet säger att han ska börja med att fråga en lärare om vad de jobbar med just nu, sen kanske det kan växa därifrån.

Vilka oskrivna regler, normer och övertygelser ligger till grund för våra beteenden?
Fritt översatt från modell i In/visible - Conceptualizing service eco systems (Vink, 2019)

- Hur kan skola och fritidsverksamheter fördjupa sitt samarbete för att på lustfyllda sätt bättre stötta barnen i både det sociala och det pedagogiska?
- Hur balanserar man tydlighet och förutsägbarhet i beteende med öppenhet för att man kan ha fel?
- Hur kan äldre vuxna vara i ett fortsatt lärande kring de yngres syn på relationer och kommunikation?
- Hur inspirerar vi till nyfikenhet och att vara i ett ständigt lärande?
- Hur kan vi tillsammans arbeta aktivt i det dagliga för att synliggöra barn och ungas drömmar?
- Hur skapar vi en kultur där det är lätt att be om hjälp?
- Hur stöttar vi unga initiativtagare i arrangörskap och till att bli förebilder för de yngre barnen?
- Hur kan vi bygga in spegling som metod i skolans fragmenterade värld?
- Hur tar vi på bästa sätt vara på de erfarenheter som finns i personalgruppen?

”För att känna att jag litar på nåt eller nån behöver det finnas en viss förutsägbarhet”

Hur skulle det vara om vi tog inspiration från hur vi beter oss i parrelationer i alla andra relationer vi är i? Och prata mer om hur man behöver att den andra möter en.

Hur skulle det vara om vi såg på 20-åringar, nya på arbetsplatser, som verkliga experter på samtiden? Vad krävs för att rucka på djupt rotade maktdynamiker?

Att facilitera ett generativt lärande

Under processen har vi fått syn på några färdigheter som verkar vara viktiga för att kunna facilitera den här typen av process. Färdigheter som kan behöva lyftas, stärkas och praktiseras framåt:

- **Förståelse för (och verktyg att påverka) kontexten**
För att kunna ha ett generativt samtal, en verklig dialog, spelar både rummet och stämningen stor roll. Som mellanstadieelev är det en annan känsla att en vuxen kommer in i soffrummet på Klubben eller att själv, under skoltid, gå in i skolans konferensrum. Relation är också viktigt, men kan byggas fort med lite medvetenhet. Det kan hjälpa (inte minst i en grupp vuxna kontorsarbetare) att börja med en fysisk övning, eller att på något sätt som samtalsledare visa sig sårbar.
- **Inlyssnande och anpassningsförmåga i dialogen**
Att aktivt lyssna in vad som sägs och bygga samtalet utifrån det, ställa följdfrågor och djupa i det som kommer upp till ytan, är oerhört viktigt för ett generativt samtal. Utgångspunkten är att jag inte vet vad jag inte vet. Ibland är tystnad ett viktigt verktyg.
- **Förmåga att hålla och rikta fokus**
I vissa grupper funkar en metod och ett samtalsämne lyfter och får sitt eget liv, i andra faller det platt (kanske beroende på kontext). Fysiska övningar eller ritningar, material och bilder kan stötta för att hålla fokus. Lyhördhet för när det är dags att släppa och bryta av, eller stanna och fördjupa, är en övningsak.
- **Att lyssna efter och lyfta ut det som verkar relevant**
Här kan det handla om det som sägs mellan raderna. Det kan vara bra att vara två så att man kan bolla sin uppfattning av vad som händer i samtalet med varandra, ofta har man hört och tolkat på olika sätt. Att fundera på det underliggande och i efterhand formulera frågor som det väckt kan ta en vidare i processen. Då är det viktigt att ge sig tid för reflektion och analys. Här har det varit bra att få träffa samma grupper i ytterligare ett samtal.
- **Reflektion och att bygga vidare processen baserat på det som kommit upp**
För reflektion och analys krävs inte bara tid utan även metoder. I den här processen har samtalsledaren skrivit dagbok efter samtalen och formulerat och skrivit ner de frågor som väckts. I de samtal där vi varit två har vi även delat med varandra vad som var mest överraskande eller gjorde störst intryck på oss, direkt efter samtalet, både vad gäller innehåll och genomförande.
- **Mod att se och sätta in sig själv i systemet**
Att relatera till sig själv, empatisera och gå ur sin professionella roll är lika viktigt som att förstå hur ens roll, ålder och agerande påverkar dynamiken i ett samtal. Att synliggöra sitt agerande och vad man tar för givet kan vara svårt och ibland skamfyllt. Det krävs mycket mod att erkänna sina misslyckanden men det är först då man kan lära av dem.

Temor som synliggjorts

I och mellan samtalen har ett antal teman kommit upp som skulle kunna vara relevanta att utforska vidare. Dessa teman rymmer dilemman, eller konflikter som kan kräva att man ifrågasätter sina ställningstaganden och vrider och vänder på olika situationer.

Skilnader mellan adaptiva och tekniska förhållningssätt

Ibland ställs vi inför problem eller utmaningar som vi vet hur vi ska lösa. Vi har redan alla de kunskaper och insikter som behövs, och problemlösningen består i att vi tillämpar det vi vet på ett så effektivt sätt som möjligt. Andra gånger ställs vi däremot inför utmaningar som vi saknar kunskaper eller förståelse nog för att kunna lösa. Inför dessa utmaningar räcker våra nuvarande kunskaper inte till; vi har inte de verktyg som krävs.

Ronald Heifetz, verksam vid Harvarduniversitetet och författare till flera uppmärksammade böcker om ledarskap, kallar dessa två typer av utmaningar för "tekniska" respektive "adaptiva" (Heifetz, Linsky & Grashow, 2009). Tekniska utmaningar är de som låter sig hanteras med existerande arbets- och tänkesätt, medan adaptiva utmaningar kräver ett utvecklande lärande. För att bygga jämlika demokratiska processer över generationskillnader behöver själva processen vara en vardaglig praktik, ett pågående lärande. Hur övar vi upp ett adaptivt förhållningssätt i alla beslutsnivåer? Hur skapar vi förutsättningar för att driva utvecklingsprocesser där vi inte vet vart vi kommer landa?

Rättvisa och kompisskap

Begreppet "kompis" var ett av de fyra ord som de första samtalen byggde på. Från barn och ungas håll beskrivs en "bra vuxen" som någon som känns mer som en kompis än som en lärare eller pedagog. I samtal med vuxna pedagoger lyfts "kompis" som någonting man ska akta sig för att vara med barnen, det upplevs som riskfyllt då man kan riskera att särbehandla. Samtidigt håller de vuxna med om att de enskilda pedagoger på skolan och klubben/gården som av barnen lyfts som "mer som kompisar", absolut är mycket bra på att se alla barn och behandla dem likvärdigt. Kan vi utmana vår syn på vad det är att vara kompis? Vad händer om vi strävar efter att alltid vara rättvisa kompisar?

Beskyddande och agens

I Drömfabrikens VBU (verksamhetens beslutsunderlag) går att läsa att "Barn och unga är kompetenta samhällsmedborgare". Att de alltså här och nu har agens. Ändå ligger väldigt mycket fokus inom skolan generellt på att stötta barnen i att bli de de sen ska vara - de ses på många sätt som potentiella framtida vuxna. Det finns goda skäl att skydda barn och unga och förbereda dem för den vuxenvärld som de kanske ännu inte är redo för.

Samtidigt riskerar detta beskyddande i vissa fall att frånta barnen deras agens som barn. Läs mer om detta på nästa sida: Barn och unga som "varande och blivande". Hur lämnar vi vuxna utrymme för barn och unga att agera utifrån sin nutid? Vad händer om vi ser oss vuxna som mer i ett ständigt blivande och antar ett mer adaptivt förhållningssätt gentemot oss själva?

Tillit och förutsägbarhet i en oförutsägbar verklighet

En frågeställning som hänger kvar är om förutsägbarheten i det lilla blir extra viktig när vår omvärld blir mer och mer oförutsägbar. Att jag kan lita på hur människorna jag möter agerar. Det ställer krav på vuxna som arbetar med barn och unga att skapa en förutsägbar kontext när man kanske själv är orolig inför den snabbt föränderliga omvärlden. Hur står det egentligen till med vuxnas framtidstro? Hur kan vi fungera som goda trygga guider, om vi själva egentligen är vilsna?

Konflikter i rollen som en ansvarsfull vuxen?

Baserat på föregående punkt skulle det vara intressant att utforska vad som händer med vuxenrollen. Håller vi oss, i vår strävan efter förutsägbarhet, extra hårt i de ledstänger vi har? Med klimatförändringar, AI-revolution och en global demokrati i gungning kan det vara svårt att veta om saker som vårt sätt att se på lönearbete, befintliga yrkesroller eller dagens läroplan, kommer att vara särskilt relevanta om bara några år. Med tanke på det stora avståndet mellan generationer kan det dessutom vara svårt att förstå och göra sig förstådd mellan äldre vuxen och ung. Hur navigerar man med mjukhet och lugn som vuxen eller överordnad i det oförutsägbara? Skulle vi kunna utforska vilka färdigheter som alltid kommer att vara relevanta och bygga allt kring dem?

Vikten av en mellanvärld

Att mötas på nya sätt, i andra typer av samtal än de vi är vana vid, verkar finnas ett stort behov för. För att kunna göra det på lika villkor över generationsgränser behöver vi skapa en yta som är varken de yngres eller de äldres - en mellanvärld. I mellanvärlden går alla in med vilja att kompromissa, något de yngre ofta är vanare vid. Det som sägs och händer i mellanvärlden behöver höras och ses från delar av vuxenvärlden, där de viktiga besluten fattas. Troligtvis behöver både yngre och äldre träna på, och turas om, att facilitera denna yta. Det verkar samtidigt vara av högsta vikt att låta vissa trygga rum fortsatt vara de ungas. Hur håller vi i och håller ut att fortsatt träna på lyhörd facilitering av en mellanvärld när skammen över att vi misslyckas griper tag i oss?

Barn och unga som "varande" och "blivande"

Barns och ungas syn på och roll i samhället har fått allt mer uppmärksamhet de senaste åren. FN:s konvention om barnets rättigheter 1989 ratificerade vikten av att skydda unga människor i deras utveckling mot vuxen ålder, samtidigt som den i artikel 12 underströk ansvaret att alla områden i vårt samhälle är moraliskt ansvariga för att engagera ungdomars röst (Barnkonventionen, 2009). Detta engagemang för ungdomars röst och unga människor i samhället blir allt viktigare i dagens sammanhang.

Nästan hälften av alla ungdomar (16-25) i Europa rapporteras vara särskilt utsatta för stress och ångest orsakad av förutspådd klimatkras (Angelini Pharma 2024), medan ungdomar i Norden upplever några av de högsta ökningstakterna i nivåer av psykiska utmaningar och lågt känslomässigt välbefinnande (Nordiska ministerrådet 2018). Detta i en kontext där unga människors engagemang i vanliga politiska partier i Sverige är något av det lägsta i Europa med nästan hälften (över 41 %) av personer under 35 år i Sverige som inte röstar (Bouza 2018, s. 41), i motsats till ökande nivåer av aktivism från ungdomar, som till exempel Friday's for Future som katalyserades och leddes av Sveriges ungdomar.

Inom detta sammanhang tycks det finnas en ökande spänning mellan behovet av att skydda ungdomar från konsekvenserna av detta sammanhang, och behovet av att engagera och aktivera unga människors förmåga att svara på dessa utmaningar.

Denna spänning ses också inom disciplinen barns utveckling och beskrivs som en spänning mellan barnet som "varande" eller "blivande": *"Det 'varande' barnet ses som en social aktör i sin egen rätt, som aktivt konstruerar sin egen 'barndom', och som har åsikter och erfarenheter om att vara barn; det 'blivande' barnet ses som en 'vuxen i tillblivelse', som saknar universella färdigheter och egenskaper av den 'vuxna' som det kommer att bli"* (Uprichard, 2008).

Om vi erkänner barnet enbart som "blivande" identifierar vi barnet som en individ som kräver skydd i sin utveckling mot vuxen ålder eller som en social och demokratisk aktör och/eller medborgare. Denna uppfattning hävdar att barnet saknar visdom och kompetens för att effektivt engagera sig i utformningen av samhället. För det andra, ses barnet utifrån det blivande perspektivet som en potentiell snarare än som en social aktör idag: *"barnet ses som 'en framtida vuxen' snarare än som en ung människa i sin egen rätt"* (Uprichard, 2008).

Detta perspektiv står i spänning med synen på barnet som ett "varande". I detta perspektiv identifierar vi att barnet har mångsidig och varierad visdom och kompetens som gör det möjligt för dem att inneha grader av handlingsfrihet som social aktör idag. Detta erkänner också att vuxna på samma sätt har olika och varierade nivåer och former av visdom och kompetens. Samtidigt riskerar "vara"-perspektivet att försumma några av de inneboende former av beroende och utveckling som är en del av att växa upp och därigenom utsätta barn för upplevelser av överväldigande och eventuellt utnyttjande.

Denna spänning mellan "vara" och "bli" ligger till grund för många av de beslut vi fattar informellt och formellt om barnets roll i samhället. Varje perspektiv på "varande" och "blivande" verkar ha ett viktigt värde och betydelse. Denna spänning ber oss därför att söka sätt att se barnet i samhället som både "varande och blivande". Som sociologen och docenten (University of Warwick) Dr. Emma Uprichard (2008) hävdar, *"att se på barn som 'varande och blivande' minskar inte barns handlingsfrihet, utan ökar den, eftersom deras handlingsansvar ligger i både nuet och framtiden"*.

Genom att se barnet som både "varande och blivande" ser vi att barn både har förmågan att vara sociala aktörer i nuet, samtidigt som de kräver stöd för att utveckla dessa förmågor inom sin tillväxt och utveckling. Detta perspektiv ber oss att både skydda och engagera oss; att skapa en stödjande miljö för utveckling som värderar - och strävar efter att aktivera - unga människors individuella förmåga att forma samhället som demokratiska och sociala aktörer. Som Dr. Uprichard hävdar *"placeras det barn i den verkliga situationen att vara närvarande och framtida agenter för deras nuvarande och framtida liv, och i slutändan för den sociala världen runt dem"*.

Slutligen, att erkänna barn och unga som både "varande och blivande" utmanar den binära uppdelningen av barndom och vuxen ålder. Det hjälper till att ifrågasätta perspektivet på vuxenlivet som ett slut vi når, vilket betyder att vi har "blivit" kapabla att spela en meningsfull roll i att forma samhället som demokratiska aktörer. Istället hjälper det oss att se vuxenlivet som en pågående process av tillblivelse. Som Dr. Uprichard värtaligt beskriver, *"vi är alla barn och vuxna - ömsesidigt beroende varelser som också alltid är i processen att 'vara' och 'bli' med varandra, och som är mer eller mindre kompetenta på att göra vissa saker under hela våra liv"*.

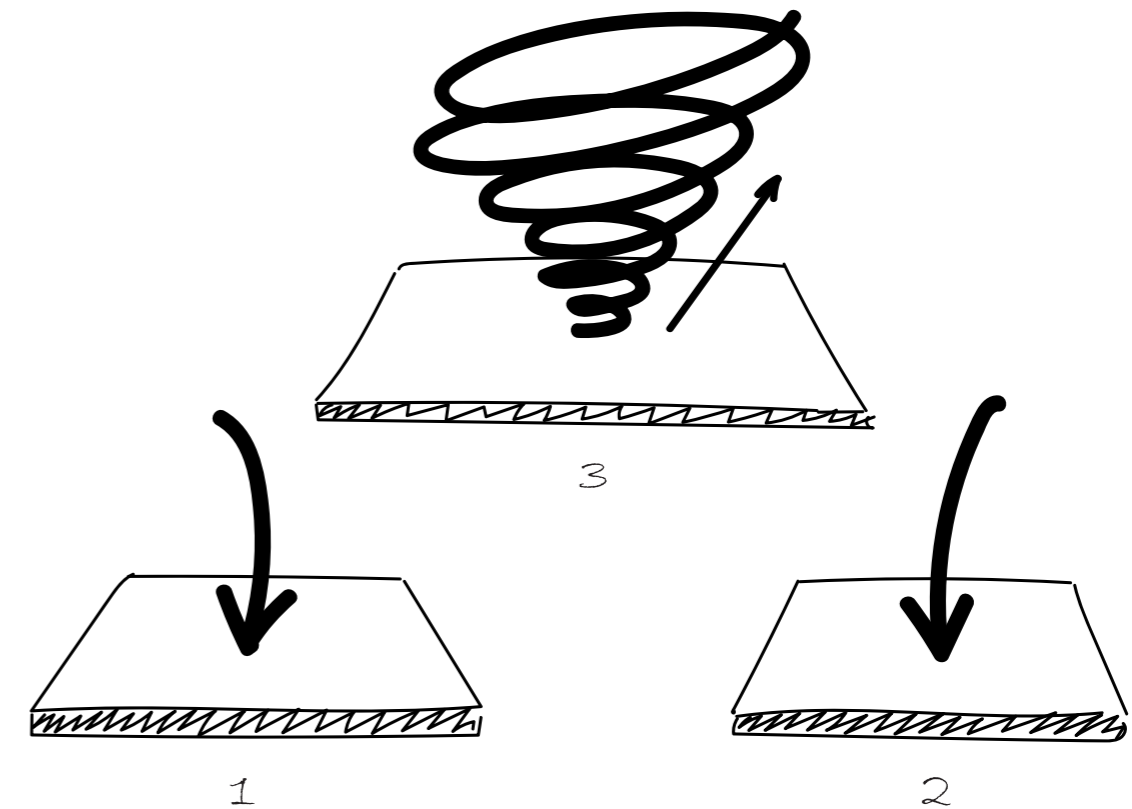
Originaltext av Joseph Harrington, översatt från engelska

Att bygga en invånararena på barn och ungas villkor - **tillsammans med barn och unga**

Om vi verkligen ser barn och unga som kompetenta samhällsmedborgare, som "varande" och inte bara "blivande", så behöver de ha stort inflytande i utformandet av invånararenan Drömfabriken. En invånararena på barn och ungas villkor behöver byggas av barn och unga och vuxna tillsammans. Det vanligaste sättet att göra detta på är att vuxna sätter ramarna för vad som ska skapas, utifrån sin tolkning av barn och ungas behov, för att sedan efterfråga involvering av barn och unga (1).

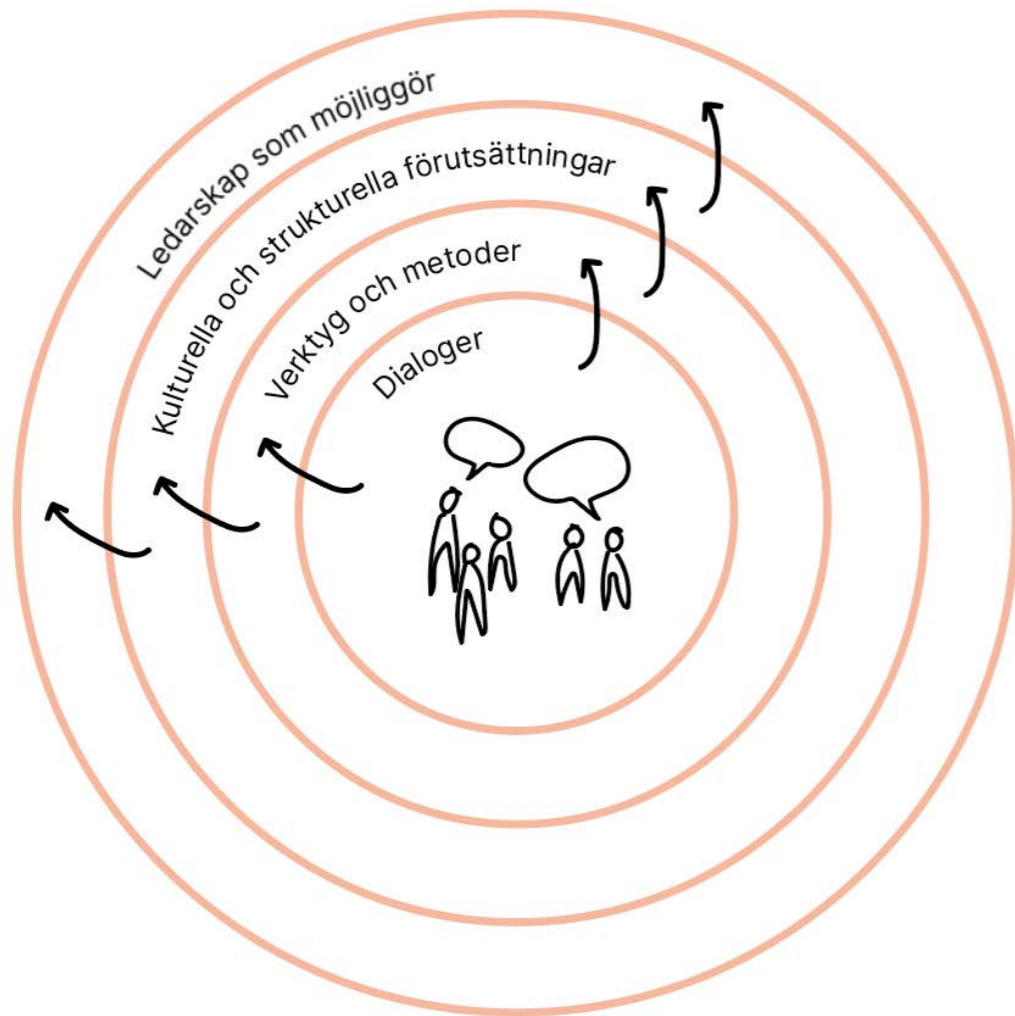
Ett annat, till synes radikalt sätt, skulle kunna vara att låta barn och unga bestämma helt hur vi bygger denna arena. Vuxna skulle sedan få anpassa sig (2). Barnen befinner sig då ändå inom rådande restriktioner av vuxenvärlden, eftersom bredare förutsättningar för barn och ungas inflytande runtomkring arenan inte förändras.

Vad som krävs här verkar snarare vara att skapa goda förutsättningar för att kunna bygga tillsammans (3). Det kan innebära nya förhållningssätt i allt från styrning och ledning till de små mellanmänniska mötena i vardagen. Ett viktigt perspektiv att hålla levande är just huruvida förutsättningarna att delta i samtal verkligen är jämlika. Generativa dialoger bör därför hållas kontinuerligt både i åldersspecifika grupper; mellan barn och unga och mellan vuxna (kanske även här åldersuppdelat) och i åldersblandade grupper. Att låta de åldersspecifika grupperingarna utveckla sina kommunikationssätt och sedan ta lärdom från dessa kan hjälpa oss till en mer jämlik dialog i åldersblandade grupper. Detta kan skapa förutsättningar för ett verkligt samskapande där alla inblandade har agens.

Arenan som en hållare för dialog

Om vi väljer att se invånararenan Drömfabriken som en hållare för dialog och kontinuerligt lärande behöver vi bygga en inlyssnande styrstruktur runt arenan. Utifrån lärdomar från dialogerna i olika grupper kan vi samla och skapa verktyg och metoder. För att hålla dessa processer levande och lära från dem behövs både kulturella och strukturella förutsättningar. Ledarskapet behöver vara lyhört för vilka lärdomar som kommer upp och fungera möjliggörande för alla aktörer i en testande, lärande process.

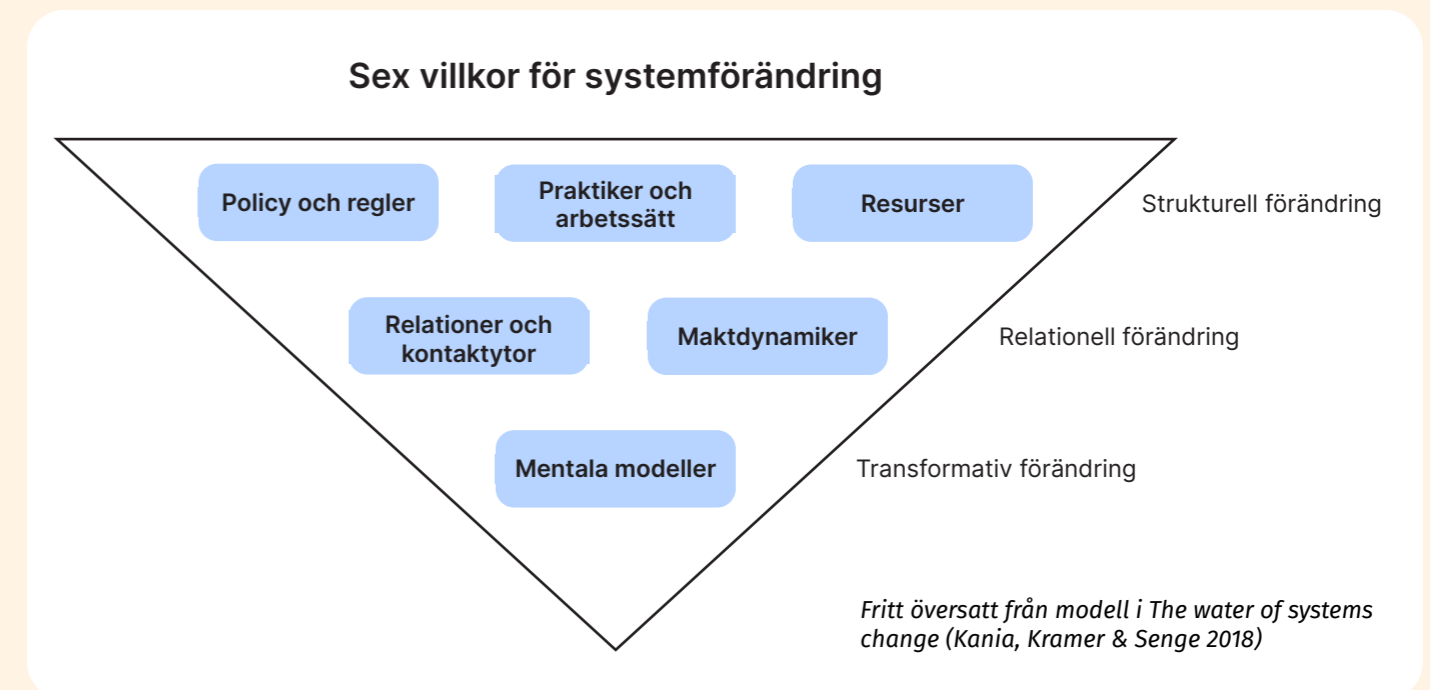
Ett adaptivt ledarskap

Heifetz, Linsky & Grashow (2009) menar att en traditionell syn på ledarskap, där chefs uppgift är att vara den som fattar beslut, stakar ut riktningen och entusiasmerar andra att ansluta sig till sin vision, inte fungerar i den komplexitet som vanligen uppstår i samband med adaptiva utmaningar. När en grupp, en organisation eller ett samhälle behöver lära sig nya förståelsesätt för att möta radikala förändringar i omvärlden fungerar inte uppifrånstyrda, tekniska lösningar. Det som krävs i dessa situationer är i stället "adaptivt ledarskap", som syftar till att i största möjliga utsträckning mobilisera hela gruppens eller organisationens kollektiva intelligens och förmåga till lärande.

Precis som i isbergsmodellen på s.13 (Vink, 2019) så behöver vi komma under ytan och synliggöra vilka normer, övertygelser och tankemodeller (här kallat mentala modeller) som ligger till grund för de regler och arbetssätt vi sätter upp. Om vi inte fördjupar vår förståelse för vad som pågår under ytan kommer vi inte lyckas förändra våra beteenden ovanför.

Som beskrivs i illustrationen på s.3 (Vink, 2019) är det avgörande att förstå de mentala modeller man själv agerar utifrån för att förstå vilka dynamiker man återskapar och förstärker.

Kania, Kramer & Senge (2018) menar att förändringar i policy och regler, praktiker och arbetssätt eller fördelning av resurser är strukturella. För att åstadkomma relationell förändring behöver vi utforska våra relationer, kontaktytor och maktdynamiker som ofta är inofficiella och svåra att få grepp om. För att få till en transformativ förändring behöver vi synliggöra och förstå de mentala modeller som ligger till grund för vårt agerande. På vilka nivåer (strukturell, relationell eller transformativ) hör olika delar i vårt förändringsarbete hemma? Vilken typ av organisering och ledarskap krävs?

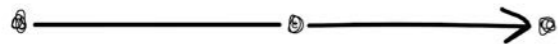
Vägar framåt...

Genom höstens arbete som beskrivits i denna reflekterande rapport har vi bland annat lärt oss följande: Invånararenan behöver skapas av vuxna och barn och unga tillsammans, och vara i ständigt blivande. Infrastrukturen som håller arenan behöver vara baserad på ett kontinuerligt lärande. För att åstadkomma så väl strukturell som relationell och transformativ förändring krävs ett adaptivt ledarskap.

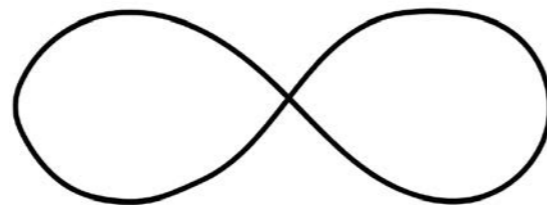
I ett fortsatt utvecklingsarbete och byggande av invånararenan tror vi därför att det blir viktigt att:

- Utveckla metoder för att facilitera samtal och processer
- Organisera kapacitet för att kunna hålla fokus på utvecklingen
- Utforska ledarskapets förutsättningar att stötta pågående adaptiva processer

Tekniskt förhållningssätt

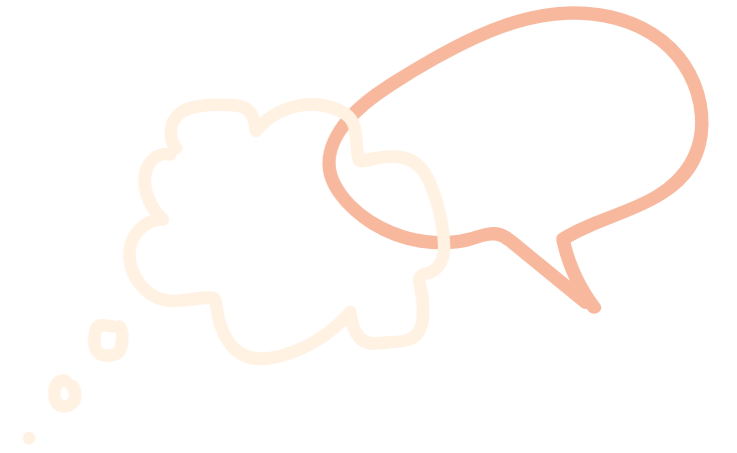
Adaptivt förhållningssätt

Hur förhåller vi oss till denna utveckling? Som en linjär process med frågor att svara på och problem att lösa längs vägen? Eller som en pågående, lärande process?

Plats för dina anteckningar

Dina tillägg och tankar...

Referenser

Angelini Pharma. (2024). *The Eco-Anxiety epidemic: unraveling Europe's Mental Health in the face of climate change*. <https://www.angelinipharma.com/our-responsibility/headway-a-new-roadmap-in-mental-health/the-eco-anxiety-epidemic-unraveling-europe-s-mental-health-in-the-face-of-climate-change/> (Hämtad 2024-03-12)

Bouza, L. (2014). *Addressing youth absenteeism in european elections*. <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/addressing-youth-absenteeism-in-european-elections.pdf> (Hämtad 2024-03-12)

Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter. (2009). Stockholm: UNICEF Sverige. <http://unicef-porthos-production.s3.amazonaws.com/barnkonventionen-i-sin-helhet.pdf> (Hämtad 2024-03-12)

Heifetz, R. A., Linsky, M., & Grashow, A. (2009). *The practice of adaptive leadership. Tools and tactics for changing your organization and the world*. Boston: Harvard Business Press.

Isaacs, W. (1999). Dialogic leadership. *The Systems Thinker*, 10(1), 1-5.

Kania, J., Kramer, M. & Senge, P. (2018). *The water of systems change*. https://www.fsg.org/wp-content/uploads/2021/08/The-Water-of-Systems-Change_rc.pdf (Hämtad 2024-03-12)

Nordiska ministerrådet. (2018). *In the shadow of happiness*. <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1236906/FULLTEXT02.pdf> (Hämtad 2024-03-12)

Uprichard, E. (2008). Children as 'being and becomings': Children, childhood and temporality. *Children & society*, 22(4), 303-313.

Vink, J. (2019) *In/visible - Conceptualizing service eco systems*. Doktorsavhandling, Karlstad universitet. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1313628/FULLTEXT02.pdf> (Hämtad 2024-03-12)